

УДК 351.774.7:614(477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-2-4>**Петро КОТЛЯРОВ,***orcid.org/0000-0002-8917-8926*

доктор історичних наук, професор,

доцент кафедри історії мистецтв

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) *pkotl.univ@gmail.com***Валентина КУРИЛЯК,***orcid.org/0000-0001-5245-9700*

доктор богослов'я, доцент,

доцент кафедри філософії, теології та історії церкви

Українського гуманітарного інституту

(Буча, Київська область, Україна) *valentina.kuryliak@gmail.com*

ЕПІДЕМІЯ, ВАКЦИНАЦІЯ, ХЕЙТИНГ: ПРОТЕСТАНТСЬКА ЦЕРКВА І ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИК

У статті здійснено спробу аналізу відповіді на виклик, який постав перед релігійними громадами України у зв'язку із епідемією COVID-19. Відомо, що часто примусова вакцинація викликала гарячі дискусії в середині суспільств у різних куточках земної кулі. Не стала винятком й Україна з її строкатим релігійним ландшафтом. У роботі ми візьмемо у центр дослідницького фокусу Церкву адвентистів сьомого дня, як окрему соціально-релігійну групу. Концентрація уваги на цій церкві пов'язана з тим, що вона має довгу історію захисту свободи совісті і багато в чому її історія схожа на більшість протестантських громад. У першій частині статті представлено офіційну позицію церкви та загальні настрої щодо загальної вакцинації, що склалися серед членів конфесії у світі і, у тому числі, в Україні. Встановлено, що більшість адвентистів підтримують офіційну думку, висловлену Генеральною конференцією, про право кожного зробити власний виважений вибір щодо вакцинації з огляду на стан здоров'я та життєву позицію. Керівництво адвентистської церкви наголошує, що християни в прийнятті рішень повинні спиратися на Біблійне вчення. Було з'ясовано, що окрім захисту свободи совісті, Церква АСД має давню історію підтримки процедур вакцинації від різних захворювань, як то щеплення від віспи, тифу та дифтерії. Ця деномінація історично підтримувала політику в галузі охорони здоров'я та вакцинації і не вважає, що це питання стосується теологічної чи релігійної свободи. Встановлено, що офіційна заява Церкви щодо імунізації була оприлюднена у квітні 2015 року, задовго до того, як COVID-19 та вакцини стали спірними та політизованими питаннями. В дослідженні подаються наукові та теологічні пояснення щодо вакцинації. Звернено увагу на фейки, що поширювалися у соціальних мережах та їх спростуваннях. На конкретних прикладах також розглядається проблема хейтерства, як провокативної комунікаційної стратегії. Здійснена спроба дослідити у якому відсотковому відношенні знаходяться прихильники і противники вакцинації.

Ключові слова: COVID-19, протестантизм, Церква адвентистів сьомого дня, фейки, медійний хейтинг.

Petro KOTLIAROV,

orcid.org/0000-0002-8917-8926

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Associate Professor of the Department of Art History
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) pkotl.univ@gmail.com*

Valentyna KURYLIAK,

orcid.org/0000-0001-5245-9700

*Doctor of Theology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy, Theology and Church History
Ukrainian Institute of Arts and Sciences
(Bucha, Kyiv region, Ukraine) valentina.kuryliak@gmail.com*

EPIDEMIC, VACCINATION, AND OPPOSITION: THE PROTESTANT CHURCH'S RESPONSE TO THE CHALLENGE

This article explores the Seventh-day Adventist Church's stance on vaccination in Ukraine. The first part presents the official position of the church and the prevailing sentiments among its members worldwide, particularly in Ukraine. It was found that the majority of Adventists support the official opinion expressed by the General Conference, affirming the right of individuals to make a balanced choice regarding vaccination based on their health and life position. The Church leadership emphasizes that Christians, in decision-making, should rely on the Bible and the guidance of the Holy Spirit speaking through their conscience. With a historical commitment to safeguarding freedom of conscience, especially in cases of religious beliefs such as observing the seventh day the Sabbath the Adventist Church is reverent about preserving freedom of choice. The government's instructions for COVID-19 vaccination are not interpreted by the church leadership as a decree mentioned in the book of Revelation. In addition to upholding freedom of conscience, the SDA Church has a long history of supporting vaccination procedures against various diseases. Adventist missionaries have consistently received vaccinations against smallpox, typhoid, and diphtheria. The denomination historically supports health and vaccine policies, viewing the issue not as a matter of theological or religious freedom. The official statement of the Church regarding immunization was released in April 2015, long before COVID-19 and vaccines became controversial and politicized issues. A new document in 2021 reiterates the SDA Church's support for immunization, recognizing personal choice and offering counseling for those who perceive it as a matter of religious freedom. While numerous articles on the internet aim to highlight the perceived harmful effects of the vaccine on human health, it is essential to note that anti-vaccination groups have existed since the inception of global immunization procedures. Therefore, this article delves into the discussions that were prevalent in the social groups of Adventists living in Ukraine during the peak of the COVID-19 pandemic.

Key words: COVID-19, Protestantism, Seventh-day Adventist Church, misinformation, media bias.

Актуальність теми дослідження. Питання вакцинації проти пандемії COVID-19 викликало численні дискусії серед науковців, практикуючих медиків, політиків, релігійних діячів та, загалом, суспільства. Широкому суспільному резонансу сприяло і те, що уряди багатьох країн зробити цю процедуру обов'язковою, що викликало чимало суперечок серед різноманітних релігійних конфесій. Це пов'язано із специфікою трактування 13 розділу книги Одкровення 16 вірша: «...усім людям: малим і великим, багатим і бідним, вільним і рабам – було поставлене тавро на їхніх правицях або чолах». Вираз «поставлене тавро на їхніх правицях або чолах» багатьма проектувався на загальну вакцинацію, що, у кінцевому результаті і викликало гарячі дискусії. Не оминула ця дискусія і Церкву адвентистів сьомого дня (далі – АСД). У даному дослідженні ми будемо більше фокусувати увагу на церкві АСД виходячи із того, що, по-перше, ця церква орієнтується на сучасні

медичні дослідження вже більше 150 років в обов'язковому порядку пропагує здоровий спосіб життя (Куриляк, 2020); по-друге, церква АСД в Україні є частиною Всесвітньої Церкви Адвентистів Сьомого Дня і керується адміністративними положеннями виключно Генеральної Конференції адвентистської церкви. Рекомендації і постанови Генеральної Конференції є спільними для всіх адвентистських церков, що представлені у майже 100 країнах світу (Куриляк, 2022). Подібні дослідження дають можливість робити висновки щодо впливу християнських церков на дискусії щодо вакцинації, і те, що розглядувана церква є централізованою, дозволяє, навіть на прикладі однієї України, здійснювати окремі узагальнення, які можуть допомогти зрозуміти причини конфронтації і засобів її уникнути. Тому метою нашого дослідження є з'ясування реакції Церкви адвентистів сьомого дня в Україні на обов'язкову вакцинацію від COVID-19, наукове і теологічне

обґрунтування необхідності вакцинації. Також варто розглянути проблему фейків та хейтингу. Науковий інтерес даного дослідження полягає в тому, щоб зрозуміти, чому така дискусія могла виникнути в середовищі конфесії, яка на основі медичних досліджень вже більше 150 років пропагує здоровий спосіб життя. Отримані висновки допоможуть з'ясувати природу конфліктних ситуацій викликаних епідемією та можливі шляхи їх вирішення.

Основна частина. Протягом пандемії COVID Церква адвентистів сьомого дня в усьому світі активно пропагувала ідею здоров'я, зокрема цілісний здоровий спосіб життя, як основний засіб збереження здоров'я та підтримання імунної системи. У той же час Церква АСД заохочувала та підтримувала універсальні заходи громадської охорони здоров'я щодо профілактики захворювань через такі заходи, як соціальне дистанціювання, носіння масок, миття рук, самокарантин за потребою та процедура вакцинації. Після широкого поширення вірусу по багатьох державах світу виникла низка суперечок, щодо якості вакцини та доцільності її прийняття. Це питання не обійшло стороною також Церкву АСД. Одну із перших офіційних заяв щодо вакцинації керівництво Церкви опублікувало 2 травня 2015 року, до початку епідемії. Генеральна конференція оприлюднила документ, у якому містився погляд адвентистської деномінації на питання імунізації. У заяві підкреслено, що адвентисти приймають будь-які рішення та позиції відштовхуючись від наступних авторитетних джерел: Біблії, праць Еллен Уайт і наукової літератури, якщо така отримала схвальну експертну оцінку. Тому керівництво Церкви АСД вітає відповідальну імунізацію/вакцинацію. Більше того, Церква АСД не бачить жодних релігійних підстав, щоб не спонукати своїх вірян до свідомої та відповідальної участі у профілактичних програмах з імунізації населення заради підтримки колективного імунітету.

Варто зауважити що керівники деномінації наголошували, що вони не є сумлінням кожного члена церкви і визнають право кожного користуватися свободою вибору в даному питанні. З іншої сторони своє особисте рішення не робити щеплення член церкви адвентистів не повинен представляти як вчення Біблії або як загальну позицію Церкви АСД чи церковну доктрину (Позиція Церкви АСД, 2015). Зазначимо, що це був важливий і далекоглядний крок, який церква здійснила ще задовго до широкого поширення епідемії і який дав можливість сформувати у більшості членів церкви позитивну думку щодо вак-

цинації. До того ж, ця заява містила як науковий погляд на щеплення, так і історико-теологічний.

Звертає увагу те, що церква у роз'яснювальній роботі і в подальшому продовжувала спиратися на ці дві сфери – науку і теологію. Спочатку зупинимося на науковій компоненті. Директор відділу здоров'я Генеральної конференції Аллан Хендісайде у статті «Відмова від щеплень і Адвентистська церква» визнав той факт, що багато публікацій впливових науковців та простих користувачів Інтернету свідчать про побічні дії вакцин. При цьому Аллан Хендісайде підкреслив, що в такого типу публікаціях, як правило, перебільшується кількість летальних випадків та проблем, що виникають через щеплення. Протести проти імунізації існували завжди і групи, що їх пропагують нерідко мають вплив на політику та керівництво своїх країн утворюючи при цьому так зване «антивакцинальне лобі». Однак, при цьому не потрібно забувати про смертельні епідемії, які панували у містах в минулих століттях. Наприклад, говорить Хендісайде, через епідемію віспи до винайдення вакцини помирала кожна друга інфікована людина. А ті, хто залишалися живими, мали рубці на тілі або спотворені обличчя. Інші, на все життя залишалися каліками через інфекцію в організмі, яка часом призводила до втрати кінцівок. Однак, переконує Хендісайде, завдяки процедурі імунізації людство звільнилося від цієї проблеми.

Окремо Аллан Хендісайде зупиняється на проблемі пов'язаній із дітьми, переконуючи, що діти, які не отримали щеплення, не тільки самі мають більше шансів підхопити небезпечну хворобу, але й становлять загрозу для здоров'я оточуючих. І що спалахи епідемій нерідко виникають саме в тих районах, де більша частина населення уникає щеплень. Невакциновані діти ризикують захворіти на кір у 35 разів більше аніж вакциновані. Для дітей без вакцини навіть таке нескладне захворювання як вітряна віспа може мати летальні наслідки.

Принагідно Аллан Хендісайде звернув увагу ще на одну проблему зауваживши, що у країнах, де є можливість відмовлятися від щеплень з релігійних причин та інших особистісних мотивів, деякі члени церкви відмовляючись від вакцинації представляють це як загальну позицію церкви АСД. У таких випадках – це виставляє адвентистів у викривленому світлі. (Хендісайде, 2020).

Наприкінці 2020 року Інститут біблійних досліджень Церкви АСД надав коментар щодо поширених чуток по питанню вакцин від COVID-19. Причиною цього стала поява теорій про змови, які

використовували в якості тлумачення біблійних пророцтв. У коментарі від Інституту біблійних досліджень було зазначено, що останнє глобальне потрясіння пов'язане з пандемією коронавірусу сприяло появі різноманітних хибних тлумачень біблійних текстів. Зокрема, до них належить думка про те, що вакцинація від COVID-19 є однією зі стадій нав'язування тотального контролю над населенням, який призведе до появи звіра, який описаний у книзі Одкровення Івана Богослова. Однак, церква АСД навчає, що знак звіра з книги Одкровення не буде певним фізичним чи матеріальним знаком. Насправді – це знак вірності та послуху владі, дії якої суперечитимуть Божому Закону.

Інший коментар Інституту біблійних досліджень був пов'язаний із тим, що у склад вакцини входять інгредієнти взяті з нечистих тварин, які згадані у переліку книги Левит 11 розділі та Повторення Закону 14. Інститут біблійних досліджень Церкви АСД підкреслив важливість та актуальність закону щодо чистих та нечистих тварин, однак наголосив, що цей припис не може застосовуватися щодо вакцин. Причиною є те, що закони в книзі Левит 11 стосуються саме питання харчування, а вакцинація стосується лікування та спасіння життя людей. А поширення серед адвентистів хибних тлумачень Біблії створює в результаті замішання серед віруючих і відвертає від актуальних тем, які висвітлюються в біблійних пророцтвах. Як результат це заважає адвентистам зосередитися на місії по розповсюдженню Євангелія. Тому, Інститут висловлює сподівання, що запропоновані вакцини будуть здатними подолати пандемію COVID-19 (COVID-19 Vaccines, 2020).

Грунтовні коментарі на поширені питання щодо вакцин «Pfizer / BioNtech» та «Moderna» дав інший відомий вчений Майкл Хог, декан фармацевтичної школи громадського здоров'я Університету Лома Лінда, який також є членом Консультативного комітету Робочої групи з практики імунізації Центрів з контролю за захворюваннями в США. На питання, чи змінює мРНК вакцина ДНК людини, Майкл Хог відповів наступне. Хоча обидві вакцини засновані на мРНК технології, яка вперше застосована для вакцин, однак саме використання мРНК технології має 15-ти літню історію використання у сфері лікування. Завдяки цій технології вакцина потрапляючи всередину клітини проковує вироблення антитіл для боротьби з білком шипа SARS-CoV-2. Також він зазначив, що вакцина не потрапляє всередину клітинного ядра і тому не здатна змінити ДНК чи генетичну структуру. Інше важливе питання стосувалося

того, чи можна бути впевненими в нешкідливості та ефективності вакцин, які були вироблені за досить короткий період? На що Майкл Хог відповів: завдяки сучасним технологіям вірус SARS-CoV-2 був визначений та виокремлений за досить короткий термін. Відразу після цього розпочалася робота з виробництва вакцини. Вибірка дослідження складала 40 тисяч осіб. Такі вибірки є достатньо репрезентативними, оскільки представлені широким демографічним складом із населення США. Результати дослідження першої дози щеплення показали 50-процентний імунний захист, а вже друга доза показала 95% захист. Останній показник є свідченням того, що вакцина є досить ефективною.

На питання, чи містить вакцина від COVID консерванти, відповідь була негативною, оскільки для транспортування вакцини застосовується глибока заморозка. Також наголошувалось, що вакцина проходить ретельне очищення. Щодо побічних ефектів, то результати дослідження показали, що у 10% осіб було виявлено підвищення температури. У першу добу після щеплення від 50 до 60% респондентів відчували загальну слабкість у тілі. Зазначається, що на момент інтерв'ю вакцина «Pfizer / BioNtech» характеризувалася малою кількістю побічної дії. Було зареєстровано всього три випадки алергічних реакцій, що є незначним статистичним показником у відповідності до всієї вибірки. Доктор Хог, також зазначив, що людина яка перехворіла COVID може додатково пройти вакцинацію. Він стверджує, що це підвищить в організмі рівень антитіл. Наголошується що імунізація у поєднанні з санітарією та чистою водою є найважливішою запорукою для збереження здоров'я та збільшення тривалості та якості життя. У світлі загрози яку несе пандемія коронавірусу, церква АСД закликає своїх членів подумати про відповідальну імунізацію та про розвиток колективного імунітету. (COVID-19 Vaccines, 2020).

Не менш важливими є теологічні пояснення. Відомий адвентистський богослов Іржі Москала у серпні 2019 року опублікував статтю «Вакцинація: біблійно-теологічні роздуми». Автор наголошує, що Біблія не містить термінів, які використовуються в сучасній медицині, тому й не варто там очікувати появи слова «вакцинація», чи наказів «робіть щеплення» або «уникайте щеплення». Ось чому потрібно розуміти, що для адвентистів дозволеними є дії, які не суперечать біблійному змісту. Навіть, якщо вони безпосередньо не вказані в Біблії. Інакше кажучи, може вважатися забороненим те, що суперечить прямому Божому наказу. У даному випадку – те, що суперечить

загальним життєвим принципам, які містяться у Святому Письмі.

Загалом із статті Іржі Москала можна виокремити наступні принципи Церкви АСД, щодо вакцинації. По-перше, тільки Бог є Цілителем та справжнім Лікарем, який здатний зцілити людські хвороби. Безперечно, що різноманітні засоби медицини можуть бути корисними, однак тільки Бог здатен зберегти та відновити стан здоров'я. По-друге, Бог створив людей за Своїм образом, як розумних істот. Люди мають здатність розмірковувати, здобувати нові знання, розрізняти те, що є добрим, правильним та корисним. Люди також можуть керуватися у вирішенні різноманітних життєвих проблем здоровим глуздом. Бог бажає, щоб ми проявляли турботу про своє тіло, також ми маємо відповідальність перед Творцем за ставлення до свого організму, оскільки наш духовний та розумовий стан тісно пов'язаний зі ставленням до фізичного здоров'я. По-третє, не можна очікувати Божої підтримки та допомоги, якщо людина не звертає уваги на загальні життєві принципи підтримання здоров'я і є недбайливою у цій сфері свого життя. Не є достатнім лише молитися за своє здоров'я, потрібно також навчатися як його зберігати, не нехтуючи при цьому досягненнями сучасної медицини, адже досягнення у лікуванні були надані людству саме за Божого сприяння. По-четверте, Бог не бажає, щоб ми помирили передчасно лише тому, що вирішили знехтувати засобами, які можуть зберегти наше здоров'я та врятувати наше життя. По-п'яте, Бог наказує нам дбати не тільки про своє здоров'я, а також дбати про життя та здоров'я наших ближніх. А вакцинація є безкорисним вчинком, оскільки приймаючи щеплення людина дбає про те, щоб не бути причиною інфікування оточуючих людей. Щеплення з такої позиції також може розглядатися як «акт доброти», тому що воно спрямоване на створення колективного імунітету.

Отже, як видно із наведених положень, церква АСД посилаючись на Святе Письмо змогла виробити логічні докази на користь вакцинації.

Не менш цікавими у контексті заявленої проблеми є міркування щодо медичних засобів відомої піонерки Церкви АСД Еллен Уайт, яка ще у ХІХ ст. стверджувала, що «розумне застосування лікувальних засобів не є проявом невір'я» (White, 1958: 346). Таким чином не потрібно вважати хибним прийняття необхідних ліків, операцій та щеплень. Профілактика захворювань є у будь-якому разі кращою та важливішою аніж саме зцілення (Куриляк, 2019). Такі біблійно-богословські роздуми щодо щеплення підтримувалися і практи-

кою життя Елен Уайт, яка сама приймала вакцину та закликала до цього інших осіб (Moskala, 2021).

У цьому контексті варто також звернути увагу, що Еллен Уайт говорячи про важливість застосування медичних препаратів, хірургічного втручання і вакцинації, важливу роль надає гармонійному розвитку особистості і профілактиці захворювань: «Оскільки християни покликані прославляти Творця в своєму тілі, то віруючі повинні формувати та розвивати гармонійний спосіб життя. В результаті цього ми будемо себе тримати у хорошій фізичній формі, щоб найкращим чином служити для Бога та для ближніх». І далі: «Навчайте людей хороших звичок та здорових практик, пам'ятайте, що заходи профілактики мають більшу цінність, ніж саме лікування». Лекції та заняття спрямовані на профілактику захворювань виявляються дуже корисними» (White, 1958: 280).

Отже, як бачимо із праць Еллен Уайт, церква АСД ніколи не розглядала медичну науку та релігію як антагоністичні, а навпаки, вона підкреслювала, що ці дві сфери мають тісно співпрацювати та доповнювати одна одну. Натомість здатність до творчого підходу та винахідливості є Божим даром. Тому розробка вакцини, яка спасає життя багатьох людей, належать до результатів застосування цього дару. З іншої сторони побічні ефекти від щеплення є здебільшого незначні та короткотривалі. Таким чином позитивні результати щеплення переважають мінімальні негативні наслідки та вплив на здоров'я населення.

Тепер звернемося до проблеми пропагування вакцинації у сучасних умовах і те, з якими проблемами стикалася церква в медійному просторі. Попередньо зазначимо, що соціальні мережі сьогодні перетворилися на важливий чинник формування суспільної думки. Однак, доступ до інформації не гарантує користувачам об'єктивної інформації. На початку листопада 2021 року Максим Балаклицький, редактор служби новин Медіа Групи «Надія» професор кафедри журналістики Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна розглянув та проаналізував біблійну основу заяв Генеральної конференції АСД щодо теми вакцинації. Насамперед він наголосив на важливості дотримання інформаційної гігієни, про те як захистити свій розум від сприйняття фейків, неправдивої інформації. Максим Балаклицький звернув увагу на базові принципи, якими потрібно керуватися при верифікації певної інформації: 1) перевірка наявності посилання на джерело, яке опублікувало інформацію; 2) перевірка автора джерела, та його компетентності; 3) перевірка авторитетності джерела. Максим

Балаклицький наголосив, що офіційний погляд церкви АСД міститься лише у заявах Генеральної конференції, незалежно від того чи приймають ці заяви окремі члени церкви. У своїх тезах він позитивно віднісся до позиції Церкви щодо вакцинації (Балаклицький, 2021).

Натомість, якщо аналізувати окремі інформаційні канали та соціальні мережі загалом, то нерідко можна зустріти спотворену інформацію, або, нерідко повністю викривлену. Наприклад, 20 листопада 2021 року на ютуб каналі «Total Onslaught», який нерідко характеризується критичним ставленням до офіційних дій та рішень керівництва Церкви АСД, був поданий репортаж з регіонального новинного телеканалу у Чернівцях під назвою: «У Чернівцях відкрили додатковий пункт вакцинації на базі Церкви Адвентистів Сьомого Дня» (Total, 2021b). Зазначено, що відкриття цього пункту щеплення від COVID було погоджено з департаментом охорони здоров'я Чернівецької державної адміністрації. В ефірі був присутній Іван Чернушка, один із керівників Церкви АСД в Чернівецькій області, який позитивно поставився до відкриття цього пункту вакцинації. Поряд з цим, у відеорепортажі каналу «Total Onslaught», було подано низку джерел, які свідчили про випадки смерті вакцинованих осіб. Таким чином автори репортажу негативно поставилися до рішення Церкви АСД на Буковині відкрити при церкві пункт щеплення (Total, 2021b).

Відео викликало низку коментарів. Наприклад, один із дописувачів зазначив: «Церква замість того щоб доносити до людей принципи здорового способу життя..., взялася за просування «продукту» сумнівної якості, за який ніхто не бере відповідальності». Ще один глядач відреагував: «Віруючі вакцинуються?! А де ваша віра в Бога?». Більша частина коментарів стала звинуваченнями в адресу церкви та вираженням підтримки суто негативного, навіть неприпустимого ставлення до вакцинації авторів відео. Це свідчить про наявність певної групи людей в середовищі українського адвентизму здебільшого старшого віку, які характеризуються відкритою войовничістю до вакцини та пропагують свої погляди через безпідставні звинувачення. Проте, слід наголосити, що людей з такими радикальними поглядами в середовищі церкви АСД небагато. Під відео були й позитивні коментарі: «Молодці, так тримати, це теж один із варіантів служіння, але не підготовка до «знаку звіра», як дехто вважає».

Цікавим виявився коментар від медичного працівника, який заслуговує на те, щоб його процитувати. Дописувач, який назвався Вадимом Бес-

сановим зазначив, що працює в одній із лікарень Німеччини і за останній час у відділенні інтенсивної терапії було чотири пацієнти в яких виявили COVID. Усі четверо померли, причина – ці пацієнти не були вакцинованими. Оскільки Вадим працює медичним працівником у відділенні кардіології, то він бачив, що багато людей хворих на коронавірусну інфекцію потрапляють у відділення інтенсивної терапії та потребують вентиляції легень. Ця хвороба є фактом і вакцина принаймні полегшує боротьбу людського організму із інфекцією шляхом вироблення антитіл та підвищення імунітету, робить висновок автор (Total, 2021b).

Ютуб Канал «Total Onslaught» видав не один ролик у якому поширював критичний погляд на вакцинацію. Не завжди у цих відео висвітлюються події у церкві АСД, але часто зустрічалися сюжети пов'язані з пандемією в інших деномінаціях, або взагалі про світові події у даному контексті. Це такі відео як, наприклад: «Апостоли вакцинації» (TotalOnslaught, 2021a), «Байден про вакцини. Перевірка фактів» (Total Onslaught, 2021a), Пандемія вакцинованих» (TotalOnslaught, 2021b). Одразу стає зрозуміло, що автори каналу у гонитві за популярністю відео на YouTube вигадують таємничі, актуальні назви для своїх роликів та охоплюють якомога популярніші теми. При цьому якість та інформативність матеріалів фактично не можливо перевірити, оскільки часто в якості свідків виступають сумнівні люди або експерти про яких неможливо знайти бодай мінімальну інформацію. На каналі також присутня відверта критика висловів президента Генеральної конференції АСД, щодо вакцинації під назвою «Це її особистий вибір?». Тут мається на увазі церква, яка нібито співпрацює з державою через прийняття вакцини (TotalOnslaught, 2022). Присутні також відео-свідчення вчених, які виступають проти примусової вакцинації (TotalOnslaught, 2021c).

Тема коронавірусу та вакцини стала дуже популярною з початком карантину, тому багато каналів прагнули зняти відео на ці теми, навіть якщо не мали для цього відповідних компетенцій та експертів. Таким чином багато безпідставної критики та неперевіреної інформації поширювалося серед суспільства, у тому числі, серед членів церкви. Наприклад, деякі члени АСД в Україні у соціальних мережах поширювали фейкові відео, де представлені особи, про яких не можна знайти інформації, щодо їхньої компетенції, кваліфікації чи наукового ступеня (Bukenbayewa, 2021). Щодо фейкової інформації, то можна у якості прикладу привести повідомлення, яке поширилося церковною групою у мережі Viber і стосувалося вислов-

лювання Жака Атталі, французького економіста, державного чиновника, письменника і громадського діяча, який проте не мав жодного відношення до медицини. На фото, що поширювалося мережею, зображений фрагмент книги «Майбутнє життя» (1981 р.), де автор висловлює думку про те, що у майбутньому мова піде про способи скорочення популяції людей (див. рис. 1). Почнуть зі старших, оскільки як тільки вони перевищують 60–65 років то пенсійні виплати на них починають дорого обходитися суспільству. Потім візьмуться за слабких і хворих, які нічого не приносять суспільству. І, нарешті, черга дійде до дурних. Жак Атталі пише, що людство знайде в який спосіб скоротити населення. Наприклад, викличе штучну пандемію націлену на конкретних людей, які її не можуть перенести або справжню економічну кризу. У цій Viber-групі був присутній пресвітер громади – Роман Орловський, який висловився не відносно самої теми пандемії, але щодо достовірності приведені цитати. Він надіслав посилання на більш авторитетну статтю, де аргументовано доводилося, що «Жак Атталі не писав про депопуляцію світу через пандемію» (Kalidoss, 2021).

Дійсно, Жак Атталі неодноразово виступав із досить песимістичними прогнозами про майбутнє і спірними висловлюваннями, але цитата на картинці і цитата в описі постів «Щеплення – це спосіб очищення суспільства від старих, хворих, боягузливих і безглуздох» – не належать цьому автору. Жодне джерело не підтверджує їхньої достовірності. А у випадку з цитатою про евтаназію Атталі взагалі виграв суд у справі про наклеп ще в 1984 році. Також існує франкомовне джерело, яке застерігає від фейкових висловлювань цього політика «Остерігайтеся цієї помилкової цитати Жака Атталі про евтаназію людей похилого віку» (Laouchez, 2021).

Цікаво, що майже ніхто не звернув увагу на вік людини, зображеної на фото. Адже газета була надрукована у 1981 році. Відповідно, Жаку Атталі мало бути лише 38 років, адже він народився 1943 р. У кінцевому рахунку члени церкви погодились із пресвітером Романом Орловським, однак висловили думку про те, що істинна причина захворювання все ж залишається оповита таємницею. Це в черговий раз підтвердило, що через велику кількість теорій та фейків суспільству здається, що існує якась змова, а правда нікому невідома.

Для ілюстрації згадаємо ще один випадок. В одній із адвентистських груп у Viber, очевидно членкиня церкви, поширила вже згадане нами відео (Total, 2021b) про відкриття Церквою АСД

пункту вакцинації у Чернівцях із наступним коментарем: «Невже наша церква підтримує вакцинацію це неймовірно, мені про Чернівці повідомили з іншої країни, я була в шоці, як можна таке підтримувати!» [ми зберегли пунктуацію – В.К., П.К.]. Пастор цієї церкви у відповідь написав, що сьогодні вакцинація несе собою політичний характер, а політика завжди несе розбрат. «Політика ніколи не об'єднує людей, а навпаки ставить по різні боки. Тому, ми, як церква не займаємося політикою. Хтось буде казати, що він підтримує вакцину, хтось проти неї». Він закликає відштовхуватися від офіційної позиції Церкви АСД, яка віддає питання вакцинації на розсуд кожного члена церкви не забороняючи та не змушуючи. Церква навпаки радить піклуватися про своє здоров'я та робити все для його збереження.

Рис. 1. Фейкове висловлювання Жака Атталі поширене серед українських адвентистів у Viber групі

Звернемося ще до однієї важливої проблеми, що стосується хейтингу, провокативної комунікаційної стратегії, яка не обійшла стороною і проблему вакцинації. Доступ до інтернет-комунікацій широкого загалу дозволяє не лише передавати позитивну мотиваційну інформацію, але й дає можливість висловлювати власні судження. У випадку хейтерів, можна спостерігати не лише їх прагнення спростувати подану інформацію, але, перш за все, вилити негативні емоції щодо

поданої інформації та автора посту, внести дисбаланс в структуру віртуального простору, спровокувати інших користувачів на вияв негативних емоцій, змінити тему тощо.

14 серпня 2021 року пастор адвентистської церкви Володимир Боровий був змушений написати пост у Facebook під назвою «Чому я видалив свій пост про вакцинацію» (Боровий, 2021). Пастор Володимир зазначив, що у попередньому дописі він повідомив про своє щеплення, але при цьому, зовсім не закликав робити те саме інших. Він зазначив, що підставою для прийняття рішення про щеплення стала нещодавня хвороба, перед цим він важко перехворів на COVID. Володимир був вражений коментарями деяких християн під своєю публікацією: «на жаль, ці християни (адвентисти) забули, що найсвятіший дар, який дав нам Господь – це право вибору і Бог поважає навіть неправильний вибір, але не «християни» у своїх коментарях. Це мій вибір – робити чи не робити щеплення». За словами Володимира, деякі коментатори забули, що найбільша заповідь Христа – це любов до ближнього. Хто любить ближнього, той любить Бога! Справжня любов не тільки не проголошує, але навіть не мислить зла (1Кор 13:5), але та кількість жовчі, зловтіхи, єхидства та передбачення його смерті у коментарях ставить Божу любов у серці під питанням». Важливо те, що Володимир не виправдовується за свій вчинок, навпаки, вказує, що християни-хейтери «забувають про заповідь «не свідчи неправдиво на ближнього твого», а при цьому їхні сторінки заповнені картинками і фейками, які вони поширюють не перевіряючи. Християни, на думку Володимира, забувають, що пастори, як священнослужителі, це помазаники Господні. Виливаючи бруд на пасторів, люди йдуть проти самого Господа, який їх поставив. Навіть Давид. Цар Ізраїлю не наважився підняти руку проти помазаника Господнього Саула, бо мав страх Божий.

У цьому контексті важливо те, що Володимир сформулював принципову тезу, що деякі члени церкви приймають на віру будь-які фейки в інтернеті, більше довіряють усіляким теоріям змов і відкидаючи адвентистське розуміння пророцтва про «знак звіра» з книги Відкриття, *сприймають вакцинацію як велику боротьбу із сатаною*.

Загалом, результатом хейтингу стало те, що Володимир видалив свою публікацію, щоб зупинити потік неприємних коментарів та осуду.

Але нас у даній ситуації цікавлять більше коментарі. У коментарях до цієї публікації, відповідно, присутні полярні висловлювання, які ми поділили за характером на відсотки.

Отже, 60% виступають зі збалансованою позицією, вважають вакцинацію справою кожної окремої людини. Наприклад, коментар Тетяни Семенчук «Коли я побачила фото Володі про те, що він вакцинувався, я переглянула [свою позицію] і пішла далі, розуміючи, що це його особистий вибір, незважаючи на те, що я сама не збираюся вакцинуватися. Але те, що Володя написав у цьому пості, абсолютно підтримую!». 30% відкрито підтримали вакцинацію і на своєму прикладі закликали до цього інших. «Знаю Володимира Івановича особисто та його ставлення до безпечного перебування пастви під час служіння. Багато хто не розуміє, що на суді дадуть відповідь за легковажне ставлення до заходів застереження під час пандемії. Вони можуть не захворіти, але бути переносниками хвороби. Оскільки поряд поруч можуть бути люди зі слабким імунітетом і важкими захворюваннями або люди похилого віку, які помирають від цієї хвороби» – Віктор Фурманчук.

5% є найбільш активні, і відкрито засуджують вакцинацію, говорять про всесвітні змови і експерименти над людством. До прикладу коментар Ігоря Палладіна: «На жаль сучасна вакцинація є генетичним експериментом, наслідки якого будуть зрозумілі через рік два. Також можливо їх окреслять як новий штам вірусу. З виробника зняли відповідальність за вакцину, тому варто спиратися не на офіційні теорії, а що особисто тобі говорить Бог через Біблію...».

Присутня також частка людей, яку можна виокремити у останні 5%, які характеризуються радикальними поглядами взагалі на медицину. Вони вважають, що лікування є недовірою до Бога, в тому числі й вакцина. Такі люди зазвичай оперують віршами з Біблії про Божий захист та необхідність у всьому покладатися тільки на Нього. Прикладом є коментар однієї читачки: «ви довіряєте медицині, ви довіряєте вакцині, а я довіряю Божій обітниці: «Коли переходи́тимеш через води, Я буду з тобою, а через річки не затоплять тебе, коли будеш огонь переходити, не попечешся, і не буде палити тебе його полум'я» (Ісая 43:2). І я собі додала: чи підеш через вірус, він не заразить тебе. Медицина/вакцина не лікує, а калічить...».

Подібних дискусій та різноманітних коментарів дуже багато, оскільки тема вакцинації і до сьогодні викликає суперечки серед членів церкви. Ці суперечки точаться не лише у міжособистісній комунікації, але переносяться у віртуальний простір і часто набувають форму хейту. Однак, як свідчить оприямлена нами статистика, яскраво виражених противників, все ж меншість. Наявна

переважаюча більшість позитивних коментарів також свідчать, що принципова позиція відповідальних пасторів стає своєрідним вектором, який детермінує рух думок у правильному напрямку, що, у кінцевому рахунку, позитивно змінює суспільну думку. У цій площині варто підкреслити і той факт, що у дискусію на захист поглядів пастора, включаються навіть ті, хто, можливо, ніколи б не включився на захист вакцини. Однак, як переконує Альберто Мелуччі, визнання індивідів, що вони належать до спільноти і поділяють однакові цінності визначає рішення діяти разом (Melucci, 1989: 48). Тобто, ситуація хейтингу пастора створює умови для відчуття колективної ідентичності і, як наслідок, захисту її цінностей.

Отже, у якості висновків можна сказати наступне. Церква Адвентистів сьомого дня, як і більшість релігійних християнських громад в Україні, поважає право кожної людини приймати найкраще з можливих рішень для свого здоров'я у світлі своїх особистих переконань, проблем зі здоров'ям та рекомендацій лікаря. Однак, недивлячись на те, що церква АСД впродовж багатьох років пропагувала здоровий спосіб життя, все ж, заклик до вакцинації, викликав жваве обговорення і дискусію, що точилися як у міжособистісній кому-

нікації так і в мережі інтернет. Було звернено увагу на те, що в соціальних мережах поширювалася велика кількість фейкових повідомлень та інформації із недостовірних джерел. Для уникнення суспільного напруження церква використовувала два шляхи спростування недостовірної інформації: роз'яснення відомих науковців-медиків (Аллан Хендісайдс, Майкл Хог) та теологів (Іржі Москал). Особливо важливо відзначити те, що церква оперативно відреагувала на виклик ще на стадії загрози. Як було зазначено, перша офіційна заява у якій наголошувалося на необхідності вакцинації керівництво Церкви опублікувало ще 2 травня 2015 року. Це відіграло позитивну роль у подальшій роботі по зупиненню поширення епідемії, оскільки переважаюча більшість членів церкви була проінформована як про вакцинацію, так і про те, як уберетися від захворювання.

Також було досліджено, що активна позиція церкви не могла повністю зняти проблему дискусій, а іноді навіть і відкритого хейту щодо тих, хто пропагував щеплення. Однак хейтинг відомих діячів церкви приводить до зворотного результату – усвідомлення релігійної ідентичності і консолідації для захисту спільних цінностей і, як результат, до зменшення суспільної напруги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bukenbayewa G. Задумайтесь люди!!!. *Facebook*. 2021. URL: <https://www.facebook.com/Gul888888/videos/561258381709325/> (дата звернення: 01.12.2023).
2. COVID-19 Vaccines: Addressing Concerns, Offering Counsel. *Trans-European Division of Seventh-day Adventists*. 2020. URL: <https://ted.adventist.org/news/covid-19-vaccines-addressing-concerns-offering-counsel/> (date of access: 29.12.2023).
3. Kalidoss N. Jacques Attali did not write about World's depopulation through a pandemic. *Reuters*. 2021. URL: <https://factly.in/jacques-attali-did-not-write-about-worlds-depopulation-through-a-pandemic/> (date of access: 02.12.2023).
4. Laouchez M. Attention à Cette Fausse Citation de Jacques Attali Sur l'Euthanasie Des Seniors. *Factuel*. 2021. URL: <https://factuel.afp.com/attention-cette-fausse-citation-de-jacques-attali-sur-leuthanasie-des-seniors> (date of access: 02.12.2023).
5. Melucci A. *Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. Philadelphia : Temple University Press, 1989.
6. Moskala J. Vaccination: Biblical-Theological Reflection. *Faculty Publications*. 2021. P. 33–36.
7. Total Onslaught. Байден о вакцинах. Проверка фактов. *YouTube*. 2021a. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=I4dFnKRGa3w> (дата звернення: 03.12.2023).
8. Total Onslaught. В Черновцах открыли дополнительный пункт вакцинации на базе Церкви Адвентистов Седьмого Дня. *YouTube*. 2021b. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ez5MkfZTFFA> (дата звернення: 03.12.2023).
9. TotalOnslaught. Апостолы вакцинации. *Rumble*. 2021a. URL: <https://rumble.com/vnk09v-39564643.html> (дата звернення: 02.12.2023).
10. TotalOnslaught. Пандемия вакцинированных. *Rumble*. 2021b. URL: <https://rumble.com/vr2kqx-45469833.html> (дата звернення: 02.12.2023).
11. TotalOnslaught. Профессор Редько: 'То что сейчас происходит,- это тотальная ложь.'. *Rumble*. 2021c. URL: <https://rumble.com/vpxhpn-43553003.html> (дата звернення: 05.12.2023).
12. TotalOnslaught. Это ее личный выбор?. *Rumble*. 2022. URL: <https://rumble.com/vt94f0-january-25-2022.html> (дата звернення: 02.12.2023).
13. White E. G. *Selected Messages*. Washington, D.C. : Review and Herald Publishing Association, 1958. Vol. 2. 488 p.
14. Балаклицкий М. Вакцинация и адвентисты. *YouTube*. 2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HBNAlHpmUwE> (дата звернення: 05.12.2023).
15. Боровый В. Увы...Почему я удалил свой пост о вакцинации в Facebook. *Facebook*. 2021. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02AaBFrMBLJPgeTWSHaq4WasbFw2y2h1yt9tpemkniuYut1FGAiuvgReN28XjPWRzl&id=100011086325163 (дата звернення: 05.12.2023).

16. Куриляк В. В. Здоровий спосіб життя в Церкві адвентистів сьомого дня: історія доктрини. *Держава і Церква в новітній історії України* : зб. наук. ст. 2019. № 7. С. 115–125.
17. Куриляк В. В. Історія та позиція Церкви адвентистів сьомого дня до питання вакцинації. *Культурологічний альманах*. 2022. № 4. С. 11–23. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.2>.
18. Куриляк В. В. Напрями медико-санітарної роботи Церкви адвентистів сьомого дня в Україні. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 1, № 31. С. 37–44.
19. Позиція Церкви АСД об Імунізації. *Євро-Азиатський дивізіон церкви АСД*. 2015. URL: <https://esd.adventist.org/2015/05/28/pozitsiya-tserkvi-asd-ob-immunizatsii/> (дата звернення: 09.12.2023).
20. Хендісайдс А. Відмова від щеплень і Адвентистська церква. *Українська уніонна конференція Церкви АСД*. 2020. URL: <https://adventist.ua/news/analytics/otkaz-ot-pryvvyvok-y-adventytskaya-tserkov/> (дата звернення: 01.12.2023).

REFERENCES

1. Bukenbayewa, G. (2021). Zadumaytes lyudi!!! [Think about it people!!!] *Facebook*. <https://www.facebook.com/Gul888888/videos/561258381709325/> [in Russian].
2. COVID-19 Vaccines: Addressing Concerns, Offering Counsel. (2020). *Trans-European Division of Seventh-day Adventists*. <https://ted.adventist.org/news/covid-19-vaccines-addressing-concerns-offering-counsel/>
3. Kalidoss, N. (2021). Jacques Attali did not write about World's depopulation through a pandemic. *Reuters*. <https://factly.in/jacques-attali-did-not-write-about-worlds-depopulation-through-a-pandemic/>
4. Laouchez, M. (2021). Attention à Cette Fausse Citation de Jacques Attali Sur l'Euthanasie Des Seniors. *Factuel*. <https://factuel.afp.com/attention-cette-fausse-citation-de-jacques-attali-sur-leuthanasie-des-seniors>
5. Melucci, A. (1989). *Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. Temple University Press.
6. Moskala, J. (2021). Vaccination: Biblical-Theological Reflection. *Faculty Publications*, 33–36.
7. Total Onslaught. (2021a). Biden on vaccines. Fact checking [Biden on vaccines. Fact checking]. *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=I4dFnKRGa3w> [in Russian].
8. Total Onslaught. (2021b). V Chernovtsah otkryili dopolnitelnyiy punkt vaktsinatsii na baze Tserkvi Adventistov Sedmogo Dnya [An additional vaccination point was opened in Chernivtsi on the basis of the Seventh Day Adventist Church]. *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=eZ5MkfZTFFA> [in Russian].
9. TotalOnslaught. (2021a). Apostolyi vaktsinatsii [Apostles of vaccination]. *Rumble*. <https://rumble.com/vnk09v-39564643.html> [in Russian].
10. TotalOnslaught. (2021b). Pandemiya vaktsinirovannyih [Vaccinated pandemic]. *Rumble*. <https://rumble.com/vr2kqx-45469833.html> [in Russian].
11. TotalOnslaught. (2021c). Professor Redko: 'To chto seychas proishodit,- eto totalnaya lozh.' [Professor Redko: 'What is happening now is a total lie.']. *Rumble*. <https://rumble.com/vpxhpn-43553003.html> [in Russian].
12. TotalOnslaught. (2022). Eto ee lichnyiy vyibor? [Is this her personal choice?] *Rumble*. <https://rumble.com/vt94f0-january-25-2022.html> [in Russian].
13. White, E. G. (1958). *Selected Messages* (T. 2). Review and Herald Publishing Association.
14. Balaklitskiy, M. (2021). Vaktsinatsiya i adventisty [Vaccination and Adventists]. *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=HBNAIHpmUwE> [in Russian].
15. Borovyy, V. (2021). Uvyi...Pochemu ya udalil svoy post o vaktsinatsii v Facebook [Alas...Why did I delete my post about vaccination on Facebook?]. *Facebook*. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02AaBFrMBLJPgeTWSHaq4WasbFw2y2h1yt9tpemkniuYut1FGAiuvgrReN28XjPWRzl&id=100011086325163 [in Russian].
16. Kuryliak, V. V. (2019). Zdorovyiy sposib zhyttia v Tserkvi adventystiv somoho dnia: istoriia doktryny [Healthy Living in the Seventh-day Adventist Church: A Doctrinal History]. *Derzhava i Tserkva v novitnii istorii Ukrainy* : zb. nauk. st. – *The State and the Church in the modern history of Ukraine: coll. of science Art.*, (7), 115–125. [in Ukrainian].
17. Kuryliak, V. V. (2020). Napriamy medyko-sanitarnoi roboty Tserkvy adventystiv somoho dnia v Ukraini [Directions of medical and sanitary work of the Seventh-day Adventist Church in Ukraine]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*, 1(31), 37–44. [in Ukrainian].
18. Kuryliak, V. V. (2022). Istoriia ta pozytsiia Tserkvy adventystiv somoho dnia do pytannia vaktsynatsii [The history and position of the Seventh-day Adventist Church on vaccination]. *Kulturolohichniy almanakh – Cultural almanac*, (4), 11–23. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.2> [in Ukrainian].
19. Pozitsiya Tserkvi ASD ob Immunizatsii [SDA Church Position on Immunization]. (2015). *Evro-Aziatskiy divizion tserkvi ASD – Euro-Asian Division of the SDA Church*. <https://esd.adventist.org/2015/05/28/pozitsiya-tserkvi-asd-ob-immunizatsii/> [in Russian].
20. Khendisaid A. Vidmova vid shcheplen i Adventytska tserkva [Refusal of vaccinations and the Adventist Church]. (2020). *Ukrainska unionna konferentsiia Tserkvy ASD – Ukrainian Union Conference of the SDA Church*. <https://adventist.ua/news/analytics/otkaz-ot-pryvvyvok-y-adventytskaya-tserkov/> [in Ukrainian].